

Oponentský posudek

Mgr. et Mgr. Čeněk Pýcha

Dějiny ve veřejném prostoru: Proměny institucí paměti

History in public space: Changes of institutions of memory

Práce Mgr. et Mgr. Čenka Pýchy na téma „Dějiny ve veřejném prostoru: Proměny institucí paměti“ se pouští zdánlivě do jediného tématu institucí paměti, jak autor několikrát vyzdvihuje, přesto na mnoha místech – a možná spíše ze své podstaty průběžně – činí „ohledávací“ úkroky do jiných oblastí, aby danou problematiku nasvítilo z jiných perspektiv. Sám autor na jednom místě epoukazuje na to, že výzkum paměti je možná považován za módní téma, přesto jej vidí jako důležité a inspirativní, a to také proto, že představuje možnosti nových perspektiv, opuštění dosavadních rámců uvažování o čase, temporalitě, modernitě. Stejně tak v závěru přiznává, že se pokouší na celé téma nahlížet nejen jako historik, ale i badatel v tématu paměťových institucí, stejně jako mediální teoretik. To může být na jednu stranu nesporná výhoda různých perspektiv, na druhou stranu to může místy mást, na jakém metodologickém poli se právě nacházíme.

Práce nejprve vymezuje přístupy a základní pojmy, jako jsou instituce paměti, kulturní praktiky, globální prostor paměti, historická věda a místa paměti (Pierre Nora), temporalita, role historika, atd. Logicky tak padají jména klasiků tématu, jako je výše zmíněný Nora, ale i Maurice Halbwachs či Aleide Assman. Je nesporné, že autor je více než dobře zorientován v mezinárodním kontextu výzkumu paměti, předkládá tak následně v práci pohled na mezinárodní výzkum a v rámci „adjektiv“ paměti představuje tři pojmy: zamotaná paměť, putující paměť a nová paměť. Zde průběžně využívá mezioborových přesahů, kdy pracuje s koncepty i mimo historické vědy, např. kulturologickým. Následně přejde do konkrétnějšího popisu definice a proměn památkové péče, nejprve v širším modernizačním kontextu, poté především v kontextu 20. století v našich zemích. Svoji pozornost věnuje památkám jako

místům paměti, legislativě, především proměnám po roce 1948, kdy se stát musel vyrovnávat s kulturním dědictvím spjatým s nobilitou a zároveň nést ideologický příběh třídních dějin. Jako konkrétní příklady si vybírá Duchcovský viadukt, památníky protifašistického odboje, jako např. v obci Mnich, ale v centru jeho zájmu stojí fenomén návštěv hradů a zámků a proměna jeho vnímání. Zde konstatuje, že i přes ideologické pokusy rámovat návštěvy nove upravovaných interiérů ideologickým rámcem či úvodem, v návštěvnicích vítězí spíše nostalgický charakter pohledu na minulosti skrze dané památky. Pokračuje chronologicky přes 90. léta, včetně televizního fenoménu soutěže o „Poklad Anežky České“. V další části práci se věnuje fenoménu muzeí z hlediska expozic soudobých dějin. Po obecnějším přehledu následuje opět fokus na konkrétní příklady, jako je památník obětem heydrichiády, Památník Lidice či Retromuseum v Chebu. Zde analyzuje například způsob prezentace obětí a hrdinů či nostalgický rámeček retropohledů na nedávné dějiny. Bezpochyby zajímavou a do jisté místy i provokující kapitolou je koncept „krajiny antropocénu“, kdy se pouští na základě možného konceptu éry antropocénu do jiného úhlu pohledu na vnímání času i vnímání dějin. Konstatuje, že pokud bychom přijali tuto tezi, tj. že člověk či éra člověka se stala novým globálním hráčem v proměně přírody/krajiny a lze tedy pracovat i s pojmem antropocén, má to za následek logicky naše jiné vnímání času a dějin vůbec. Pracuje zde opět po obecném představení konceptu a otázek s ním spojených s mediálními obrazy, např. seriálem Pustina, následně poměrně podrobně v hlubší případové studii případu severočeských Libkovic, který poměrně podrobně popíše od historických bojů o těžbu v Libkovicích, přes např. hromadný zajatecký hrob, drobné památky či libkovickou kroniku. Nechybí ani stručné připomenutí vysídlení německého obyvatelstva. Z hlediska institucí paměti osvědčuje i odbornost mediálního teoretika, kdy zapojuje do analýz pohled na využití digitálních platforem a technologií. Závěrečný obsáhlejší oddíl se věnuje smrti, zapomínání a paměti, včetně fenoménu temného turismu a zájem o místa spojené s tragédiemi. I zde najdeme konkrétní příklady, jako například Terezín, Lidice, Ploštinu či Partyzána v Makovském průsmyku. V závěrečném shrnutí se autorovi daří poměrně

hutně, ale přehledně a fundovaně shrnout téma/ta, kterému/kterým se věnoval, včetně definice osobních výše zmíněných rolí.

Máme před sebou mimořádně originální, intelektuálně propracovanou práci, která je jasně zakotvena v mezinárodním badatelském prostředí, akcentuje nejnovější trendy výzkumu paměti a zároveň autor prokazuje vysokou erudici, přehled i schopnost metodologicky pracovat i s koncepty mimo rámec historické vědy, což práci na většině míst obohacuje, resp. spoluvytváří její originální charakter. Ve svém hodnocení se chci zaměřit na několik konkrétních připomínek či spíše poznámek na okraj a následně obecnější pohled. Žádná z těchto připomínek však nenese charakter zpochybnění podstaty kvality a mimořádnosti práce. Právě naopak, tento autorův přístup otevírá spíše další otázky a podněcuje diskusi i o samotném charakteru historické vědy v 21. století.

Pokud jde o konkrétní připomínky. 1) Na mnoha místech autor dává do kontextu konkrétní místa paměti, proměny jejich interpretace i s filmovým obrazem – např. v případě seriálu Pustina či v případě vysídlení Němců. Je proto možná na škodu, že v případě obce Ploština a válečné tragédie nezmínil knihu Ladislava Mňačka a následný film „Smrt si říká Engelchen“, které ve své době (dodnes?) působí i jako silný paměťový fenomén týkající se této tragické události protifašistického období. 2) Podobně je možná na škodu, že se v autorových úvahách o klimatické změně, antropocénu neprojeví např. publikace Jamese Garveye „Etika klimatické změny“ (originál 2008, česky Filosofía 2018), kde by se dalo opřít o mnohé teze tentokrát z pozice etiky a filozofie. 3) V případě památkového zákona z roku 1958 a následné kapitoly o muzeích by bylo možná dobré v rámci kontextu uvést, že z roku 1958 pocházel také nový muzejní zákon – a bylo by dobré zmínit i dobový kontext, kdy se komunistický stát po deseti letech pokusil legislativou v oblasti kulturního dědictví nějakým způsobem završit majetkové a další přesuny kulturních statků v revolučním desetiletí 1948-1958. 4) Velmi mě zaujala autorova analýza soutěže „O poklad Anežky české“, včetně bezesporu validní teze o jistém nostalgickém „přenosu“ pohledu na památky z období normalizace. Nebylo by proto jistě na škodu uvést – a tím možná dostat i více do kontextu tohoto

„přenosu“, kdo za pořadem dramaturgicky a autorsky stál – osobnost Aleše Ulma je podepsána pro televizní zábavou 90. let a v mnohém byla „naladěna“ právě na hladký přechod mezi normalizační společností a společností po roce 1990. 5) Více diskusí se mi jeví záležitost používaného pojmu „antropocén“, sám autor zmiňuje, jak daný pojem vznikl, jak se s ním dále pracovalo a jak je stále tématem mezi geology. Navíc v případě jeho užití sám několikrát užije podmiňovací způsob, parafrázuji „...pokud bychom tuto tezi přijali“. Vzhledem k probíhajícím diskusím, reálné skepsi významné části geologické i např. paleontologické vědecké obce se domnívám, že jde spíše o zajímavý a intelektuálně dráždivý koncept pro humanitní vědy a umění, který si do svých úvah a konceptů vypůjčujeme ze slovníku přírodních věd, resp. si slovník přírodních věd modifikuje, nežli by šlo o reálné využití pojmu, který je v přírodních vědách jednoznačně etablovaný. Stejně tak bych možná poněkud oslabil tezi, že se jedná navíc o něco zcela radikálně nového, vždyť i klasické dělení času F. Braudela počítá s dlouhým průběhem času (*longue durée*), včetně téměř nezachytitelného plynutí „geohistorie“. Samozřejmě, pro konstrukt antropocénu hovoří zcela odlišná role člověka jako globálního hybatele a ovlivňovatele přírody, krajiny, světa. 6) Moje čistě technická připomínka drobnosti, mezi stranami 126-128 se podařilo omylem autorovi nakopírovat několik totožných odstavců za sebe.

Moje poslední – a obecnější připomínka – se týká celé struktury práce. Na první pohled by se mohlo zdát, že na obecnější metodologické koncepty či položené otázky navazují logicky případové studie. Nejsm si jist, zda se to vždy podařilo tak, aby nebyla narušena konzistentnost celé práce. Některé příklady jsou velmi stručné, naopak např. téma Duchcovského viaduktu či ještě více Libkovic velmi podrobná. Instituce paměti, památková péče, muzea a soudobé dějiny, antropocén, nová média, smrt... To jsou témata, která se autor pokusil propojit a zasadit do intelektuálně velmi náročného projektu disertační práce. Přestože jsou nesporně spojena s institucí paměti, místy vykračují i z tohoto rámce a kladou otázky mimo něj. Intelektuálně podnětné, často směřující k podstatě našeho přemýšlení nejen o dějinách, ale i o světě, přesto vybočující a možná práci mírně znepráhledňující. Nepovažuji to však za

nějakou konkrétní chybu či slabost disertační práce, spíše ji to činí vsutku originální – ale i náročnou pro případného čtenáře v případě vydání, zde bych se přimlouval v případě přípravy do tisku za editaci směrem k jistému zpřehlednění. Autor sám na jednom místě přiznává, že „hledá spoje“ – to je patrně vystihující definice jeho přístupu a přemýšlení. Jsme tak svědky poučeného a zároveň nesmírně zajímavého hledání, které je ovšem kvalitně zakotveno a dle mého názoru splňuje všechna kritéria na disertační projekt kladená. Práci jednoznačně doporučuji k obhajobě a osobně ji považuji za výtečnou.

V Praze 7. 6. 2020

doc. PhDr. Michal Stehlík, Ph.D.